

УДК 347.96-027.561:159.947.5]341.322.5:341.45

Саветчук Н. М.

ЗНАЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЮРИСТА ПРИ ДОКУМЕНТУВАННІ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

Із початком повномасштабного вторгнення росії в Україну весь цивілізований світ в ХХІ столітті став свідком жорстокої та агресивної війни в центрі Європи.

Сьогодні людство бачить те жахіття, яке тягне за собою ця агресивна війна. Звичайно, що у юридичній площині потрібно докласти багато зусиль, щоб притягнути винних до кримінальної відповідальності, до відшкодування втрат та відновлення справедливості.

Вже на сьогодні велику частину раніше окупованої території України звільнено від ворога, на якій знаходяться наші громадяни, що тривалий час перебували в окупації. Всюди на цих деокупованих територіях залишено страшний кривавий слід агресора, зруйновані вщент населені пункти, об'єкти цивільної інфраструктури, житлові будинки, лікарні, школи, дитячі садки, виявлені факти катування та жорстокі вбивства цивільних осіб й українських військових.

Нині всі правоохоронні органи долучаються до розслідування цих злочинів. Українське суспільство та вся міжнародна спільнота очікує, що відповідальність агресора за вчинення воєнних злочинів буде невідворотною.

Наші громадяни, які були під окупацією ворога, перебувають у постійному стресі через те, що втратили близьких, свої домівки, свій бізнес, зазнавали знущань тощо. Тому документування шкоди, яка було безпосередньо завдана воєнними злочинами є дуже важливим. Війна закінчиться тільки нашою перемогою, а вся шкода, яка була завдана фізичній чи юридичній особі, повинна бути відшкодована у передбаченому законом порядку.

Тому сьогодні перед слідчими, прокурорами, криміналістами та іншими фахівцями постає завдання забезпечення всебічного та якісного документування фактів порушення міжнародного гуманітарного права.

Зараз в Україні створено багато цифрових платформ і застосунків, що суттєво спрощують збирання доказів воєнних злочинів РФ. Працівники центрів з надання правової допомоги проводять правопросвітницькі заходи серед людей, які перемістилися із зони бойових дій, щодо порядку документування воєнних злочинів.

Найчастіше люди повідомляють про злочини проти майна (знищення, пограбування, заволодіння, пошкодження, мародерство та ін.) та особи (вбивство, поранення, катування, знущання, викрадення, умисні тілесні ушкодження, розстріл цивільних, обстріл місць перебування мирного населення, зґвалтування та ін.). Також опитувані стали свідками обстрілів, вторгнення та переміщення ворожої військової техніки, руйнування та пошкодження об'єктів цивільної інфраструктури внаслідок обстрілів та ракетних ударів. Звичайно, людям емоційно важко згадувати весь цей жах, який їм довелося пережити, проте це необхідно зробити для того, щоб покарати винних.

Очевидно, що при документуванні цих воєнних злочинів вагому роль відіграють юристи, саме високий рівень їх психологічної культури дозволяє зібрати багато фактів для розслідування злочинів.

Як відомо, предметом дослідження психології є психічні процеси, а саме: сприймання, відчуття, почуття, запам'ятовування, мислення, уявлення тощо. Такі психічні процеси у різних професіях мають свої особливості. У юридичній професії важлива не тільки психологічна структура особистості правника, а і його вміння володіти психологічними прийомами, розуміння психіки інших людей, розуміння соціально-психологічних явищ у суспільстві тощо[5, с.109].

Формуючи правомірну поведінку людини, правник в обов'язковому порядку повинен враховувати психологічні чинники, які на неї впливають у правовій площині. Юрист повинен постійно перебувати у психологічній

готовності діяти в рамках закону і моралі. Незнання юристом законів психології призводить до зневажання загальнолюдськими цінностями та об'єктивними законами розвитку суспільства. Тому знання психологічної культури правником є дуже важливим чинником у його професійній діяльності.

Як зазначає В. Д. Гапотій, зміст психологічної культури юриста полягає в його умінні володіти різними психологічними категоріями, як: мотивація, бажання, спонукання, захоплення, натхнення, нахили та ін. Юрист в своїй професійній діяльності повинен вміти знімати напруженість, долати психологічні бар'єри, виявляти професійну зацікавленість на основі власних сформованих позитивних емоцій та вміло застосовувати владні повноваження. Завдяки такому підходу збільшується творчий потенціал, підвищується працездатність, з'являється натхнення до роботи[2, с.99].

Отож під психологічною культурою юриста розуміють «органічну єдність психологічної освіченості (знань, навичок, прийомів автотренінгу, саморегуляції тощо), волі, відповідних професійно-психологічних якостей, які чинять ефективний вплив на розв'язання правових ситуацій»[9, с.112].

Тому, щоб володіти психологічною культурою, юрист повинен постійно вдосконалювати свої знання з психології, оскільки такі знання будуть забезпечувати рівновагу між внутрішніми і зовнішніми психічними процесами, що, звісно, впливатиме на зміст професійної діяльності. Проте тільки мати психологічні знання – замало, потрібно вміти використовувати їх на практиці. Тільки у такій співпраці і буде ефективний психологічний вплив на громадян, що позитивно позначиться на правовій діяльності.

Психологічна культура юриста стосовно роботи з людьми виявляється на двох рівнях – на рівні експектації та рівні емпатії. Зміст психологічної культури на рівні експектації полягає в оцінці здатностей юриста, які він виявляє у певній ситуації. Цей рівень допомагає визначити соціальну роль юриста, його професійні можливості та передбачити його наступні дії. Психологічна культура на рівні експектації допомагає зробити висновок про судження та вчинки юриста[8].

Такий рівень психологічної культури як емпатія дає змогу визначити здатність юриста розуміти інших людей, їхній внутрішній стан, переживання, хвилювання тощо. Така психологічна культура характеризується вмінням юриста розкрити приховані наміри людей, відчуті їхнє сприйняття суспільних явищ, відчуті щирість або нещирість у взаємостосунках, відчуті потребу поділитися своїми емоціями тощо. Саме такий рівень психологічної культури повинен допомогти юристові пристосуватися до співбесідника з метою ефективного психологічного впливу на нього[1, с.84]. Тому юристи сьогодні, працюючи в складних умовах, а саме при документуванні воєнних злочинів, повинні основну увагу зосереджувати на тому, щоб розговорити свого співбесідника, тобто використовувати своєрідну вироблену тактику психологічної культури.

Психологічна культура відіграє важливу роль у процесі юридичної діяльності, вона сприяє виробленню психічної адаптації юриста до різноманітних ситуацій, оскільки правник повинен бути готовий до будь-яких умов праці та з гідністю виконувати свої професійні обов'язки. Психологічна культура передбачає також уміння юриста виробляти необхідну адаптацію у громадян. Отож юрист у своїй діяльності з громадянами повинен дотримуватися чіткої послідовності: усунути психологічний бар'єр між собою і співбесідником, оволодіти ситуацією, психологічно вивчити співбесідника, здійснити певну психологічну настанову[7, с.180].

Так, початок розмови юриста із правопорушником, свідком, потерпілими чи іншими учасниками справи повинен проходити у сприятливій і комфортній обстановці. Правник повинен приступити до психологічного вивчення співбесідника з першого погляду.

Механізм дії психологічної культури юриста, тобто головними інструментами, за допомогою яких психологічна культура втілюється у його практичну діяльність є, перш за все, мислення і мова.

Отож спілкування є складним процесом встановлення контактів між людьми, воно є необхідною потребою в спільній діяльності, обміном

інформацією та розумінням іншої людини. Юристам доводиться вступати в контакти з представниками різних вікових, професійних, культурних, етнічних груп. За процесом спілкування юридичну діяльність можна порівняти з акторською, педагогічною тощо. Тому іноді спілкування юристів може мати спонтанний, вимушений та інколи й конфліктний характер[3, с.46].

Зазвичай, як визначають науковці, мовою грамотного професійного спілкування є пізнання співбесідника. Інформацію про людину можна отримати тоді, коли між юристом і його співбесідником встановлюється сприятлива психологічна атмосфера спілкування, а для цього необхідно розговорити співбесідника та терпляче його вислухати. Тільки, створивши таку сприятливу атмосферу, можна визначити такі важливі властивості співбесідника: за змістом його висловлювань можна зробити висновок про погляди, мету та потреби людини; за словниковим запасом слів та побудовою речень – про освіту, професійну приналежність та розумові здібності людини; за вимовою співбесідника – про національність, місце проживання, регіональну належність; за темпом мови, інтонацією та жестикуляцією – про тип темпераменту, емоційну стійкість, рівень культури тощо[8].

До засобів спілкування відносять елементарні прийоми ввічливості та толерантного ставлення до людей, а саме: вміння посміхатися, оскільки посмішка настрює людей до спілкування; прийом «ім'я власне», тобто звертатися до людини на ім'я, бо ім'я є важливим звуком для людини, оскільки вона чує його з дитинства; вміння «бути терплячим слухачем», вживати «золоті слова» при звертанні до співбесідника тощо.

Варто підкреслити, що розвиток комунікативних здібностей є дуже потрібним для юристів. Правник зобов'язаний будувати свої стосунки з урахуванням особливостей особи співбесідника, його почуттів і психічного стану. При спілкуванні неприпустимі фамільярне звернення до громадян, формалізм, відсутність певної лінії поведінки, оскільки це може призвести до недовіри з боку громадян. Тільки тактовність, толерантність та ввічливість

викликають повагу до юриста. У ході бесіди важливо підтримувати спокійну і ділову обстановку, враховувати свою манеру поведінки та свій психічний стан.

Як зазначає М. І. Луцький, однією з основних вимог культури поведінки є ввічливість у поводженні з іншими людьми. Ввічливість «як елементарне правило професійної культури поведінки повинна проявлятися в повазі до прав обвинуваченого, потерпілого, свідка та інших учасників процесу, виключаючи грубість, зарозумілість»[6]. Тому тільки такі прийоми допоможуть підготувати співбесідника до запланованої розмови і можна очікувати на вичерпну та відверту відповідь.

Слід зауважити, що мета психологічної культури юриста досить зрозуміла і проста, вона полягає у вмінні юриста працювати з людьми, тобто досягнення психологічного позитивного контакту із співбесідником. Високий рівень психологічної культури формує професійно-правовий характер правника. Професійний досвід допомагає йому бути готовим до будь-яких ексцесів. Так, іноді професійна холоднокрівність юриста допомагає не витратити дорогоцінного часу на емоції, а спрямовувати свою професійну діяльність на логіку обґрунтування різних аспектів правового явища[9, с.113].

Як слушно зазначає О.В.Кобець, що встановлення психологічного емоційного контакту є «важливою умовою будь-якого спілкування, метою якого є отримання інформації, необхідної для прийняття рішень у конкретних ситуаціях. Комунікативна діяльність у роботі юриста посідає одне з провідних місць і визначає рівень його професіоналізму» [4, с. 284].

Отож для правників оволодіння психологічною культурою є вкрай важливою складовою їх професійної діяльності. Висока психологічна культура формує справжній професійно-правовий характер юриста. Дуже важливим є вміння керувати емоціями, не піддаватися паніці, бо вирішення юридичної справи в деяких випадках потребує оперативності і злагодженості дій. Психологічна культура для юриста має велике практичне значення, оскільки вона впорядковує його мислення та ділове мовлення, активізує свідомість, розвиває почуття, особливо зараз в період російської агресії допомагає

документувати та розслідувати воєнні злочини, підвищує ефективність виконання службових обов'язків.

Література

1. Бочелюк В. Й. Юридична психологія: навч. посібн. для студ. вищ. навч. закл. К.: ЦУЛ, 2010. 346 с
2. Гапотій В.Д. Юридична деонтологія: навчальний посібник. Мелітополь: ФОП Однорог Т.В., 2018. 146 с.
3. Кайманова Я. В. Особливості психологічної культури адвоката. *Науковий вісник Харківського державного університету*. 2016. № 2. С. 45-48
4. Кобець О. В. Професіографічний аналіз діяльності суб'єктів правозастосовної діяльності. *Проблеми освіти: наук.-метод. зб.* К.: Наук.-метод. центр вищої освіти. 2004. Вип. 38. С. 280-286.
5. Кондратьєв Я. Ю. Юридична деонтологія: підручн. для студ. вуз. К.: Ін Юре , 2000. 351 с.
6. Луцький М. І. Морально-психологічна культура суб'єктів кримінального судочинства. URL: <https://visnyk.iful.edu.ua/wp-content/uploads/2019/02/6-6-12.pdf>
7. Маршалюк С. І. Психологічні особливості професійної діяльності фахівців юридичної сфери. *Науковий вісник Львівського національного університету внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 179-187
8. Меленко О.В. Психолого-правова характеристика змісту юридичної діяльності через призму особистісних якостей (професіограма правника). URL:http://apnl.dnu.in.ua/3_2017/7.pdf
9. Сливка С. С. Юридична деонтологія: навчальний посібник. К.: Атіка, 2008. 296 с.

Саветчук Н. М. Значення психологічної культури юриста при документуванні воєнних злочинів

У статті досліджується поняття, сутність та значення психологічної культури юриста у його практичній діяльності. Визначено, що від високого рівня психологічної культури юристів, від їх професіоналізму залежить успішне вирішення актуальних і важливих проблем у державі.

Оволодіння психологічною культурою є вкрай важливою складовою професійної юридичної діяльності. **Психологічна** культура формує справжній професійно-правовий характер юриста. Дуже важливим є вміння керувати емоціями, не піддаватися паніці, бо вирішення юридичної справи в деяких випадках потребує оперативності і злагодженості дій. Психологічна культура для юриста має велике практичне значення, оскільки вона впорядковує його мислення та ділове мовлення, активізує свідомість, розвиває почуття, особливо зараз в період російської агресії допомагає документувати та розслідувати воєнні злочини, підвищує ефективність виконання службових обов'язків.

Зміст психологічної культури юриста полягає в його умінні володіти різними психологічними категоріями, такими як: мотивація, бажання, спонукання, захоплення, натхнення, нахили та ін.

Під психологічною культурою юриста слід розуміти певні психологічні знання, навички та відповідні професійно-психологічні якості, які допомагають ефективно вирішувати правові ситуації. Така культура характеризується вмінням юриста розкрити приховані наміри людей, відчуті їхнє сприйняття суспільних явищ, відчуті щирість або нещирість у взаємостосунках, відчуті потребу поділитися своїми емоціями тощо. Саме такий рівень психологічної культури повинен допомогти юристові пристосуватися до співбесідника з метою ефективного психологічного впливу на нього. Тому юристи сьогодні при документуванні воєнних злочинів повинні основну увагу зосереджувати на тому, щоб зібрати і задокументувати факти порушення міжнародного гуманітарного права, використовуючи при цьому свої професійно-правові та психологічні знання та навички.

Ключові слова: психологічна культура юриста, професійно-психологічні якості юриста, документування воєнних злочинів.

Savetchuk N.M. The significance of the psychological culture of a lawyer in documenting war crimes

The article investigates the concept, essence, and significance of the psychological culture of a lawyer in his practical activity. It was determined that the successful solution for current and important problems in the state depends on the high level of psychological culture of lawyers and their professionalism.

Mastery of psychological culture is an extremely important component of professional legal activity. Psychological culture shapes the real professional and legal character of a lawyer. It is very important to be able to manage emotions, not to panic, because the resolution of a legal case in some cases requires promptness and coherence of actions. Psychological culture for a lawyer is of great practical importance, as it regulates his thinking and business speech, activates consciousness, develops feelings, especially now in the period of Russian aggression, helps document and investigate war crimes, and increases the efficiency of the performance of official duties.

The content of psychological culture of a lawyer consists of his ability to possess various psychological categories, such as motivation, desire, inducement, admiration, inspiration, inclinations, etc.

The psychological culture of a lawyer should be understood as certain psychological knowledge, skills, and relevant professional and psychological qualities that help effectively solve legal situations. Such a culture is characterized by the lawyer's ability to reveal people's hidden intentions, feel their perception of social phenomena, feel sincerity or insincerity in relationships, feel the need to share their emotions, etc. It is this level of psychological culture that should help a lawyer adapt to the interlocutor in order to have an effective psychological influence on him. Therefore, lawyers today, when documenting war crimes, should focus on collecting

and documenting the facts of violations of international humanitarian law, using their professional legal and psychological knowledge and skills.

Keywords: psychological culture of a lawyer, professional and psychological qualities of a lawyer, documentation of war crimes.